

Gör barnen redo att läsa

Vilket ord är längst – tåg eller skalbagge? Hur låter sol i början? Säkert känner många förskollärare igen den här typen av frågor som kan ställas under en språklekstund. **Bornholmsmodellen** är ett välkänt begrepp och dagliga språklekar ett naturligt inslag i förskolor och skolor. I lekens form når barnen en medvetenhet om språkets form – de blir språkligt medvetna.

TEXT: INGRID HÄGGSTRÖM

REFERENSER

Kjeldsen, A-C. (2019). *The Nordic Model: Language games promoting literacy skills – A 10 year phonological intervention follow-up from kindergarten to grade 9*. Åbo: Åbo Akademi.

Lundberg, I., Frost, J. & Petersen, O. (1988). Effects of extensive program for stimulating phonological awareness in preschool children. *Reading Research Quarterly*, 26, 234–250.

Share, D., Jorm, A., MacLean, R. & Matthews, R. (1984). Sources of individual differences in reading acquisition. *Journal of Educational Psychology*, 76, 1309–1324.

SPRÅKPROGRAMMET Bornholmsmodellen, som användes i det kända Bornholmsprojektet och senare i Ann-Christina Kjeldsens uppföljningsstudie på Åland, kom första gången ut på svenska 1994. Fortfarande efter drygt 25 år används det frekvent i förskolor och skolor. Det omfattar veckoscheman med dagliga språklekar under 32 veckor.

Den ursprungliga Bornholmsmodellen omfattar sex språklekgrupper:

- Lyssnande lekar
- Rim och ramsor
- Meningar och ord
- Stavelser
- Fonem
- Dela upp och sätt ihop fonem.

Lekarna på de olika nivåerna repeteras flera gånger. Under de första veckorna handlar lekarna mest om att identifiera ljud, som inte är språkljud, varvade med rim och ramsor. Att lyssna och identifiera ljud runt omkring övar koncentrationen, en förmåga som senare blir avgörande när fokus

kommer att ligga på språkljuden (fonemen).

Att tidigt leka med rim och förstå hur ett rimord är uppbyggt gör sannolikt det enklare att senare identifiera andra typer av likheter i ord. I språklekgruppen *Meningar och ord* ingår lekar där barnen upptäcker att talat språk kan delas in i större och mindre delar. Att lyssna efter antalet stavelser i ett ord kan vara enklare än att direkt identifiera fonem, då stavelsen utgör ett större ”ljudpaket”.

EFTER MÅNGA MÅNADER med språklekar når barnen de två svåraste nivåerna. Där finns många lekar som går ut på att lyssna efter fonem i ord, hur ord delas upp i fonem, för att sedan föras ihop igen. I lekarna ingår även bokstäver. Undersökningar har

”Om Bornholmsmodellen är väl förankrad bland all personal kan ett språkutvecklande arbetssätt genomsyra dagen.”

Bornholmsprojektet

I Bornholmsprojektet (1985–1989) följde forskarna två grupper av sexåringar under flera år. Den ena utgjorde experimentgrupp och följde ett program med dagliga språklekar under åtta månader. Den andra tillhörde en kontrollgrupp där språkutvecklande arbete bedrevs som vanligt, utan instruktioner om dagliga språklekar. Ur varje grupp identifierades barn som ansågs ligga i riskzonen för att utveckla dyslexi. Efter läsårets slut visade det sig att alla i experimentgruppen drog nytta av de dagliga språklekarna men riskgruppsbarnen var de stora vinnarna. Liknande framsteg sågs inte i kontrollgruppen (Lundberg, Frost & Petersen, 1988). Läs mer på bornholmsmodellen.se.

visat att fonemisk medvetenhet tillsammans med bokstavskänedom är de viktigaste faktorerna som kan förutsäga hur ett barns läsförmåga kommer att utvecklas under de två första skolåren (Share, Jorm, Maclean & Matthews, 1984).

Om Bornholmsmodellen är väl förankrad bland all personal kan ett språkutvecklande arbetssätt genomsyra dagen, förutom den planerade samlingen med språklekar. I uteaktiviteter kan språklekarna vara ett naturligt inslag. Skriv en bokstav på marken eller i sanden och låt barnen, gärna i par, leta efter saker som börjar på ett visst ljud. Låt barnen lyssna efter hur många ljud som finns i ord. Hur många stenar eller kottar kan barnen lägga ut när vi visar och säger orden löv, sten eller blad? Visa och upptäck endast saker som är ljudenligt stavade, alltså ord där varje bokstav representeras av ett ljud.

Förutom att måltiden kan bidra till att utveckla barnens talspråkliga förmåga, kan den även skapa många uppslag till lekar med både meningar och ord samt enskilda ljud och bokstäver. Finns det något på bordet som börjar på samma bokstav och som låter lika i början? Jo, morötter och mjölk låter lika. Många barn kan då också börja uppmärksamma texter på förpackningar.

DET SOM OFTA föregår organiserade språklekstunder är barnens nyfikna frågor. De funderar över en viss bokstav och vad den heter. Tidigt känner många igen första bokstaven i sitt namn och visar stolt "sin" bokstav. Även om lekar där bokstäver och ljud får anses höra till de mer avancerade lekarna i Bornholmsmodellen, är det viktigt att ta till vara barnens spontana frågor och intresse för skriften. Barnens nyfikenhet ska självklart uppmuntras och bokstavens namn kombineras med hur bokstaven låter. Reagera positivt på barnets upptäckt och besvara frågorna genom att bekräfta: *Ja, Malte det är din bokstav och den låter mmm, som i Malte.*

Att som pedagog vara konsekvent och alltid ta sig tid att uppmärksamma den här typen av frågor ger barnen en förståelse för att det går att skapa liv i de abstrakta bokstäverna, som kombineras till ord och som får en innebörd. Att tidigt få höra hur en specifik bokstav låter gör att ett barn tidigt kan ljuda sitt första ord. Det ger en glädje och drivkraft att hitta fler ord att få ihop och läsa. Barnet har förstått hur man läser ett ord som man inte har sett förut. Ordet betyder något. Läskoden är knäckt!

Språklekstunderna bidrar också till att många barn kommer tidigare igång med sin läsning än som annars vore fallet. Kjeldsens uppföljningsstudier visade att barn som tidigt får leka med språket enligt Bornholmsmodellen drog fördel av lekarna under många år framöver. Efter att barnen avslutat åk 1 hade andelen barn med läs- och skrivsvårighet

”Att tidigt få höra hur en specifik bokstav låter gör att ett barn tidigt kan ljuda sitt första ord.”

ter/dyslexi halverats bland dem som fått följa Bornholmsmodellen, jämfört med en kontrollgrupp som inte deltagit i språkprogrammet. De tidiga dagliga språklekstunderna hade gett effekt!

Fler uppföljningsstudier av Kjeldsen, med samma grupper av barn, visade en effekt på deras ordavkodningsförmåga till och med åk sex och läsförståelse till och med åk nio. Barn som redan vid sex års ålder ansågs ligga i riskzonen för att utveckla dyslexi högre upp i åldrarna gynnades mest av de tidiga språklekarna ända upp i högstadiet. De ökade sin fonologiska medvetenhet genom lekarna och kom igång med sin läsning på ett sätt som de sannolikt inte hade gjort utan språkprogrammet. Dessa tydliga resultat visar betydelsen av att ge förskollärarna de bästa förutsättningar för att organisera verksamheten så att en daglig språklekstund blir möjlig. 🌱

Ingrid Häggström. Fil.lic. i pedagogik och lågstadielärare. Har under många år arbetat i olika läs- och skrivprojekt vid Umeå universitet och som lärarutbildare vid Linköpings universitet. Lanserade Bornholmsmodellen 1994 efter att ha översatt och bearbetat Bornholmsprojektets språklekar till svenska.

Lyssnandelekar

De första lekarna i Bornholmsmodellen – lyssnandelekarna – passar allt från de yngsta förskolebarnen till de äldre barnen i skolan. I lekarna övar sig barnen på att uppmärksamma och identifiera olika ljud för att senare koncentrera sig på språkljuden, fonemen.

Lyssna efter ditt namn

Plocka ihop olika "hemliga saker" i en påse. Barnen sitter med händerna bakom ryggen. Ge varje barn en "hemlig sak". De får inte visa vad de har fått förrän du säger deras namn. Börja med att säga deras förnamn, vid ett annat tillfälle deras efternamn eller hela namnet.

Välj saker utifrån barnens ålder. Det kan vara en frukt, ett plastdjur eller något välkänt. För yngre barn kan det räcka med att bara visa och benämna vad de har fått. Äldre barn kan du uppmana att svara med en hel mening: *Jag har fått ...* De kan också utveckla beskrivningen till att berätta hur föremålet känns om de till exempel fått ett mjukisdjur. Känns det mjukt eller hårt?

På Förskoletidningen.se finns exempel på fler lyssnandelekar och lekar ur de andra språklekgrupperna.